

SYLVAIN BRIENS, FRÉDÉRIQUE TOUDOIRE-
SURLAPIERRE & ALESSANDRA BALLOTTI

MOT EN TEORI OM **BOREALISMEN**

Arkeologi över ett växande forskningsbegrepp

Borealismen föddes under 2010-talet som en teori om Norden som studerar hur föreställningar om det nordliga tillämpas i skandinaviska och nordiska kulturstudier.¹ Sedan 2014 har en grupp forskare vid Sorbonneuniversitetet förfinat begreppet borealism, som ursprungligen definierades av Sylvain Briens inom nordisk kulturhistoria.² Dessa studier ligger i linje med de forskningsfält som har intresserat sig för det nordiska under de senaste tjugo åren i fransktalande länder och rör sig mot en teoretisering av den estetik som har skapats i europeiska framställningar av Norden. Med utgångspunkt i ett filologiskt perspektiv presenterades de viktigaste bidragen till denna teori i tre nummer av den franska tidskriften *Études Germaniques* (nr 71, 2016; nr 73, 2019; nr 76, 2021), liksom i andra nyare bidrag av till exempel Frédérique Toudoire-Surlapierre i samband med seminariet *Le Nord à Versailles* (2022). Dessa publikationer ger en helhetsbild av frågan i dagsläget och en arkeologi över begreppet.³ De gör det också möjligt att följa utvecklingen och dynamiken i forskningen om borealism.

Det första numret av *Études Germaniques* om borealism publicerades 2016 och syftade till att bygga upp den teoretiska ramen för detta nya forskningsfält genom artikeln "Boréalisme. Le Nord comme espace discursif" av Sylvain Briens och "Qu'est-ce que l'imaginaire du Nord?" av Daniel Chartier.⁴ På så sätt har borealismens forskningsram, å ena sidan, omedelbart assimilerats till studiet av det imaginära, ett område där den utvecklas och fullbordas. Med stöd i ett citat från Artur Lundkvist: "Icke ett program, men en riktning", som inleder det andra av tidskriftsnumren om borealismen, från 2018, breddades å andra sidan det teoretiska perspektivet som etablerats i det första bidraget, för att reflektionen inte skulle låsas in i en stelbent definition av studiekontexten. Detta nummer uppmanar oss att betrakta borealism "som en process för att skapa Norden" som "varken reducerar nordiska studier till ett begrepp eller omfattar alla nordiska studier i ett enda program", utan "öppnar upp det disciplinära fältet och

kompletterar arbetet med Norden med ett tvärgående och dynamiskt tillvägagångssätt som alla kan tillägna sig och utveckla”.⁵

Den teoretiska princip som kännetecknade det första numret 2016 är dock fortfarande viktig i bidragen i numret från 2018, vilket illustreras av Pierre-Brice Stahls begrepp om medeltida borealism och Alessandra Ballottis endogena och exogena borealism.⁶ Ett fokus på fallstudier som börjar framträda i den andra volymen blir alltmer tydligt i det tredje numret från 2021, som bjuder in oss att identifiera konstruktionen av ett diskursivt och föreställt rum i Norden, som det sägs i förordet ”Topographies boréales et esprit d’aventure”, undertecknat av Frédérique Toudoire-Surlapierre, Sylvain Briens, Pierre-Brice Stahl och Alessandra Ballotti.⁷

Att tvärvetenskaplighet och öppenhet ligger till grund för borealismen som riktning bekräftas av det breda spektrum av forskningsområden som de olika bidragen i dessa tre nummer av *Études Germaniques* täcker in: konsthistoria,⁸ lingvistik,⁹ filologi¹⁰ och idéhistoria,¹¹ samt av den mångfald av narrativa genrer som undersöks: reselitteratur,¹² deckare,¹³ fantasy¹⁴ och biografier.¹⁵ Medan de första artiklarna från 2016 nästan uteslutande hänvisade till Norden och Nordamerika, blir tillämpningen av det teoretiska ramverket till andra geografiska områden som Italien, Frankrike och Spanien alltmer viktig i de följande numren (2018 och 2021).¹⁶ Idén att man har projicerat föreställningarna om det nordliga utanför den cirkumpolära Norden blev ett stimulerande forskningsperspektiv med hjälp av det oterritorialiseringsbegrepp som utvecklats i spåren av Gilles Deleuzes filosofi och postmodern geografi.

Vi vill här utveckla några funderingar kring begreppet borealism och dess närhet till andra begrepp som knyts till det nordiska kulturområdet, till exempel Edmond Hamelins nordicitet och Daniel Chartiers föreställningar om det nordliga.¹⁷

Studiet av de bilder Norden ger upphov till har lett till utvecklingen av en estetisk rörelse som vi kallar borealism.¹⁸ Suffixet ”ism” beskriver den dynamiska funktionen hos den ständiga processen att skapa en nord på nytt och roten ”boreal” bekräftar rörelsens estetiska och ekologiska dimension. Borealismen är en estetisk rörelse, som beskriver ett visst sätt att skriva och estetiskt representera Norden. Begreppet borealism syftar till att förstå denna ”process av litterärt skapande av nord som bjuder till en poetisk resa och vars äventyr framför allt ligger i språket”.¹⁹ Borealism definieras alltså som ”en process för att skriva om nord, en *poetik* i etymologisk mening, enligt Aristoteles definition av *poiein*, det vill säga ’att göra’”.²⁰ Det handlar om att förstå hur ett nytt Norden skapas genom en ”referentiell illusion som genomförs av skrivandet”.²¹

2007 gav den norske författaren Kjartan Fløgstad denna borealistiska rörelse en litterär legitimitet när han föreslog termen borealism i analogi med *orientalism* och motiverade valet av roten ”boreal” med att den ”på norska avser [...] de nordliga områden som inte ligger i Arktis, medan det på engelska och spanska avser allt som är nordligt, kallt och vinter”.²² Adjektivet ”boreal”, som oundvikligen förknippas med norrsken (*aurora borealis*), inbjuder oss att se upp mot himlen och att inta ett dubbelt ekologiskt och geopoetiskt perspektiv. I sin fenomenologiska essä *Genius Loci* om hur man bebor landskapet, fångar den norske arkitekten Christian Norberg-Schultz det som han ser som en egenart hos nord: att vara i nord är att vara under himlen.²³ Den skotska författaren Kenneth White, en av geopoetikens främsta tänkare, uppmanar oss under en av sina resor i den kanadensiska nord, som han berättar om i boken *La Route bleue* (1983), att återknyta kontakten med jorden och läsa världens linjer. Geopoetiken

vävs in i en koppling till Norden, ”ett område där tid omvandlas till rum, där saker och ting framträder i all sin nakenhet och där vinden blåser anonymt”.²⁴

Borealism är en uppdatering av begreppet nordicitet i ett sammanhang av globalisering och ekologisk kris. Även om det framför allt är namnet på en estetisk rörelse är det också en del av en politisk debatt när utmaningarna i samband med den globala uppvärmningen gör Norden till ett område mot vilket vår ekologiska oro projiceras. Norden inbjuder till ett särskilt förhållande till naturen. Om naturen förblir ett kolonialt begrepp för samerna, avslöjar andra begrepp som *friluftsliv*, *allemansrätt*, *stämning* eller *längtan* väsentliga aspekter av identiteten i den nordiska kulturen. Den globala uppvärmningen fördjupar klyftan mellan den klimatiska verkligheten och våra borealistiska önskemål: isens avsmältning gör istäcket och kölden ännu mer värdefulla och gör paradoxalt nog en istid önskvärd. När man tänker på Norden kan man inte göra det utan att integrera konjunkturella geo-klimatiska fenomen som uppvärmning, faror för den biologiska mångfalden, ekologisk medvetenhet och nya upptäckter om istiderna (vad som orsakade dem). Vi bevittnar ett slags klimatmässig dubbelbindning som är karakteristisk för borealism: samtidigt som vi vet mer om istiderna är vår tid tvärtom en period av uppvärmning. Vår hypotes är att borealism är ett sätt att psykologiskt och till och med teoretiskt hantera denna motsättning.

Norden visar förvisso ett politiskt ansikte när den är en del av en ideologisk instrumentalisering, men den *gör* också politik, i den mening som Jacques Rancière ger uttrycket, när den använder sig av det imaginära. Norden är politisk när den visar sig för världen som en regim av skrivkonst, ett sätt för det kollektiva att skriva och att genom detta skapa en gemenskap. Rancière kallar denna process ”delandet av det förnuftiga”.²⁵ Det bryter med representationens krav och blir därmed intransitivt, ett ”stumt ord” som representerar utan att representera någonting, som talar *om* sin historia utan att berätta en historia.²⁶

Denna borealismens existentiella dimension kräver särskilda former av uttryck och berättande som visar på en ekonomi av det förnimbara. Borealism visar sig i den estetiska utvecklingen av det nordliga och i hur de olika föreställningarna om det har utvecklats under historiens gång: geografisk föreställning (de områden som ska erövrats), klimatföreställning (främst kopplad till kyla och vinter) och kulturell föreställning (som utgörs av alla de sociala, kulturella och psykologiska förhållanden som råder i norr).²⁷ Det är här, som estetisk rörelse, som borealism finner sin mening, utöver begreppen nordicitet, föreställning om det nordliga och minnet av det nordliga.

Borealism avmaterialiserar Norden i sin synestetiska dimension och bjuder in oss att återta den genom det figurativa. Borealism är inte bara en samling bilder av Norden, utan mer allmänt en ”tankestil” som bygger på en ontologisk och epistemologisk distinktion mellan *norr* och *söder*. Här finner vi en närhet till en av de betydelser som Edward Said ger orientalismen.²⁸ Man kan visst spekulera om ifall Norden i själva verket är en spegelbild av den identitet som sydeuropeiska länder ser hos sig själva. Vi vet att dimensionen av ”alteritet” är viktig för att förstå både hur diskursen skapas och vilka effekter den får. Men medan *väst* definieras som det som skiljer sig från *öst*, är gränserna för norr och söder mer suddiga och frågan uppstår alltid om var Norden befinner sig i förhållande till dessa gränser: är det utanför eller innanför? Är gränsen inkluderande eller exkluderande? För att förstå denna tvekan kan vi ta exemplet med de skandinaviska ländernas tillhörighet i Europa och inse att de nordiska länderna

samtidigt är i Europa, på gränsen till Europa och utanför Europa. Detta beror på vad den som berättar om Norden intar för ståndpunkt. Said talar om "strategic location" (textförfattarens position i förhållande till det material han eller hon skriver om) och "strategic formation" (ett sätt att analysera förhållandet mellan texter och det sätt på vilket grupper av texter får referentiell makt),²⁹ som båda är operativa när man analyserar de respektive funktionerna hos den orientalistiska och den borealistiska diskursen. Saids tes bygger på idén att väst har överdimensionerats i diskursen och på så sätt kunnat inta en dominerande ställning i förhållande till öst vilket tjänat som argument för ett politiskt bekräftande av kolonialismen.

Det finns grundläggande skillnader mellan de kulturområden som jämförs, i synnerhet ett fundamentalt annorlunda maktförhållande genom historien. Orientalismens orient är en produkt av en kolonial historia och orientalismen är därför en intellektuell skapelse som bestäms av imperialismen. Norden däremot kännetecknas av att den som beskriver den oftast placerar sig "i pionjärens privilegierade situation och inte i den dominerandes" och att han eller hon har "påtvungits en narrativ identitet som ingår i ett förnyat äventyr och som är präglad av upptäckstens stämpel".³⁰ Det räcker därför inte att ersätta *Orienten* med *Norden*. Produktionsmekanismerna för dessa två diskurser har en liknande struktur men är inte identiska.

Två andra skillnader mellan orientalism och borealism måste fortfarande klargöras. Den första gäller relevansen av att definiera ett östligt eller ett nordligt territorium som en homogen enhet som existerar före diskursen. Hur kan vi förklara att dessa territorier är konstruktioner som är resultatet av korsningar mellan kulturer, samtidigt som vi betraktar dem som enheter som existerar före alla dessa cirkulationer? Genom att se borealism som den uppdaterade och moderniserade versionen av nordicitet och föreställningarna om det nordliga som ett slags konvergenspunkt kan vi delvis övervinna *aporier* och epistemologiska problem, som till exempel idén att det skulle finnas en nordisk kultur som definieras av sina egna värderingar och som skiljer sig från en sydlig kultur. Resultatet är en inbjudan att förstå Norden som ett rum för representation snarare än som ett geografiskt eller socialt rum, ett rum som definieras av ett ursprung (uppkomsten av de bilder som produceras om Norden), en grund (i myten) och en utveckling (utvecklingen av dessa bilder). Borealism uttrycker en strävan att göra detta tankesätt exporterbart, både geografiskt, teoretiskt och disciplinärt.

Borealism tar form lika mycket som en historia om förflyttningar, omvandlingar och cirkulationer som ett förslag till en lek med skalan i ett "sammanhängande" förhållningssätt till litteratur som resonerar med den globala cirkulationen av texter och litterära former och den lokala återanvändningen av idéer och bilder.³¹ För att förstå detta är det användbart att mobilisera relationella historiska metoder, särskilt *Connected History* and *Shared History* (och den franska varianten *Histoire croisée*). Självklart ska borealismen tänkas bortom nationella uppdelningar och statsgränser. Det är nödvändigt att kartlägga de överföringar (cultural transfers) och förbindelser som sker i transnationella rum. Det handlar om att jämföra det ojämförbara, för att använda titeln på ett viktigt verk av den franska historikern Marcel Detienne om gränserna för det allnationella som analytisk kategori inom historiska studier.³² I andan av *Histoire croisée* är studiet av borealismen ett kritiskt område som försöker knyta samman historier i olika skalor och som försöker förstå samspelet mellan utgångs- och ankomstsammanhanget för att belysa punkter som inte har uppmärksammats av den traditionella komparatismen och

inte heller av teorier om kulturöverföring.³³ Genom att ta hänsyn till de olika formerna av in- och utflyttning och de olika korsningarna kan vi analysera inte bara omvandlingen av de objekt som cirkulerar utan också förändringen av kontaktmiljöerna. Det är processen att korsa som står i fokus och inte bara resultatet av korsningen. Att helt enkelt göra en inventering av alla bilder som produceras i Norden skulle utan tvekan vara både omständligt och epistemologiskt sett föga intressant. Att förstå produktionsprocesserna för dessa bilder kommer dock att öppna nya vägar i historieskrivningen om de kollektiva identiteterna i de studerade områdena.

Borealismen producerar således ”en dynamisk historia som definierar uppdelningar där sekvensen av händelser bryts, hierarkiska system och epistemologiska trösklar som överskrider disciplinära gränser”.³⁴ Michael Werners och Bénédicte Zimmermans förslag om att se på rörelserna för konstnärligt skapande i ett visst kulturellt område, inte i förhållande till varandra utan genom varandra, verkar därför särskilt relevant för studiet av Norden.³⁵ Enligt en av de metodologiska grundsatserna för ”l’histoire croisée” förändras de inblandade parterna i ett kulturutbyte av själva samverkan. Denna metod byggs således på en intressant epistemologisk förutsättning: det dynamiska i samverkan kan endast förstås genom en historisering av de fenomen som samverkar och som framträder i olika tids och rumsskalor. I likhet med sociologin för aktörsnätverk (Michel Callon och Bruno Latour) studeras här nätverksförbindelserna som platser för social och kulturell produktion, och nätverkens dynamiska karaktär betonas.

I stället för att betrakta fördefinierade grupper bygger borealismen på principen att grupperingar och gränser mellan grupper är bräckliga och föränderliga. Förmedlingsnätverken framträder som en analytisk kategori som är lika effektiv som den enskilda förmedlaren när det gäller att förstå den dynamiska omstruktureringen av kulturkontakter. Frågan är inte axiologisk eller dogmatisk (det är inte fråga om att säga vilket begrepp som skulle vara mer legitimt eller effektivt än det andra), utan snarare handlar det om att varje gång som ett koncept används identifiera till vilket system av representationer, vilka frågor och vilka modaliteter det hänvisar.

Även om föreställningarna om det nordliga först och främst hänvisar till en geografisk plats (Norden och det arktiska området), är det fortfarande ett begrepp som har med subjektets fysiska position samt med de kulturella konstruktioner som skapas både individuellt (mentala kartor) och kollektivt (föreställd geografi) att göra. Dessa föreställningar är egentligen av lika stort intresse för forskare från de nordiska länderna som för dem utanför Norden. I själva verket har det endogena perspektivet (Norden sedd inifrån) och det exogena (Norden sedd utifrån) inspirerat varandra genom historien. Man borde dock även ta hänsyn till ett tredje perspektiv som kommer från andra röster inom Norden (från ursprungsfolken så som inuiter, samer, cree, innu).

Vissa grannländer känner ett behov av att inkludera sig själva i den nordiska kulturen, samtidigt som de uppfattar dess allogena karaktär. Andra uppfattar den tvärtom som en motpol till den kulturella rikedom som förknippas med södern. Detta är fallet i flera sydeuropeiska länder, som omvandlar de ”exotiska” elementen i Norden genom att anpassa dem till den lokala allmänhetens smak. När man i Frankrike intresserar sig för Sverige, under sekelskiftet runt 1900 och under de följande decennierna, blandar man en fascination för nordisk mytologi, som ärvts från romantiken, med bilden av ett modernt samhälle både kulturellt (det moderna genombrottet) och politiskt (byggande av det svenska folkhemmet).³⁶

De estetiska kriterierna för föreställningar om det nordliga kan vara till god hjälp för att utveckla olika vetenskapliga verktyg för borealismen. Daniel Chartier definierar det arktiska Norden och polartrakterna som ”en vit, kall, avlägsen, avbefolkad och ogästvänlig värld – isig och tom”,³⁷ och associerar det nordiska mer specifikt med olika särdrag som renhet i formerna, snö och symbolen för vithet, motsättningen mellan ljusstyrkor, och den estetiska och magiska potentialen hos norrskenet. Strävan efter en absolut nord fortsätter. Nordpolen fungerar ”som ett centrum och ett paradigm”, den representerar ”ett fysiskt, andligt och estetiskt sökande” enligt Daniel Chartier, som påminner oss om att Nordpolen försvinner så snart den nås.³⁸ Men nordpolens styrka ligger också i dess estetiska potential; den väcker specifika känslor (som måste specificeras och identifieras) och hänvisar till en estetik av oändlig vithet som visar sig vara alltmer sällsynt i och med att den konkret försvinner.

Av alla dessa skäl förblir borealismen en kulturell teori i utveckling som försöker anpassa sig till Norden som ett föränderligt och heterogent studieobjekt. Detta är ingen lätt uppgift. Norden kan uppfattas som ett rum av affekter, som en ”landskapsakt”, det vill säga som ”mötesplatsen mellan två helt olika verkligheter: å ena sidan en (eller flera) sensorisk(a) bild(er) som motsvarar vår ’vision’ av världen, det vill säga filtrerad genom vår fantasi, vår psykologi, våra tidigare erfarenheter, vår estetik, och å andra sidan en fysisk, objektiv, tredimensionell verklighet”.³⁹ Norrskenet är just paradigmets för en förnimbar nord: ”Om poesin skapar en nord som ett *topos* på vilket ett helt nätverk av bilder och representationer bygger, blir norden i sin tur en metafor som förvandlar norrsken till ett poetiskt och förnimbart fenomen”.⁴⁰

Noter

- 1 I artikeln refererar ”Norden” till Skandinavien, ”norden” till hela det cirkumpolära området och ”norr” till väderstrecket.
- 2 Under de senaste åren har olika möten, seminarier, konferenser, kurser, reflektioner och artiklar ägnats åt borealismen, både i Frankrike och utomlands. Bland de olika utrymmen som ägnats åt denna reflektion kan nämnas vinterskolan i Abisko 2014, de månatliga seminarier och årliga konferenser som Sylvain Briens anordnade på Nordiska biblioteket i Paris 2017-2019, samarbetet med Daniel Chartier kring nordicitet, borealism och föreställningarna om det nordliga; masterclasses som anordnades i samarbete mellan Sorbonneuniversitetet och institutionen för skandinaviska studier vid UCL i London, konferenser som anordnades vid Stockholms universitet av Mickaëlle Cedergren samt nästa nummer av den anglosaxiska tidskriften *Scandinavica*, redigerad av Sylvain Briens och Jakob Stougaard-Nielsen, där följande personer deltagit: Frédérique Toudoire-Surlapierre, Pierre-Brice Stahl, Rikard Schönström, Annika Lindskog, Anders Mortensen och Alessandra Ballotti. Alla dessa händelser ligger till grund för den teoretiska utvecklingen av detta innehåll.
- 3 Frédérique Toudoire-Surlapierre, ”Axel von Fersen : quand le boréalisme s’invite à la cour de France”, *Le Nord à Versailles. Le boréalisme dans la construction d’une Europe politique, intellectuelle et artistique*, Château de Versailles, 13-14 maj 2022.
- 4 Sylvain Briens, ”Boréalisme. Le Nord comme espace discursif”, *Études germaniques* (2016:2), 179-188, <https://doi.org/10.3917/eger.282.0179>; Daniel Chartier, ”Qu’est-ce que l’imaginaire du Nord?” *Études germaniques* (2016:2), 189-200, <https://doi.org/10.3917/>

- eger.282.0189. Daniel Chartier, som leder Laboratoire international d'étude multidisciplinaire comparée des représentations du Nord vid UQAM, försöker främja jämförelser mellan de olika nordiska kulturerna, nämligen den quebecska, den inuitiska, den skandinaviska, den engelsk-kanadensiska och den finska kulturen. Han strävar särskilt efter att göra aboriginal- och ursprungsfolklitteratur mer synlig genom att ge ut en mängd inuitlitteratur. Han leder samlingen "Jardins de givre" vid Presses de l'Université du Québec, som är tänkt att bli ett verktyg för effektiv spridning av nordisk litteratur.
- 5 "comme processus de fabrication du Nord", Sylvain Briens, Pierre-Brice Stahl, Raphaël Jamet, "Non un programme, mais une direction", *Études Germaniques* (2018:2), 149–150, <https://doi.org/10.3917/eger.290.0149>; "n'a pour fonction ni de réduire les études nordiques à un concept, ni d'englober dans un même programme l'ensemble des études sur le Nord", *Ibid.*; "ouvrir le champ disciplinaire et de compléter les travaux portant sur le Nord par une approche transversale et dynamique que chacun peut s'appropriier et faire évoluer", *Ibid.*
  - 6 Pierre-Brice Stahl, "La représentation du Nord dans *Vikings*: entre exploration, imaginaire et altérité", *Études Germaniques* (2018:2), 285–294, <https://doi.org/10.3917/eger.290.0285>; Alessandra Ballotti, "Analyse des processus d'interaction et de réception du boréalisme", *Études Germaniques* (2018:2), 177–191, <https://doi.org/10.3917/eger.290.0177>.
  - 7 Alessandra Ballotti, Sylvain Briens, Pierre-Brice Stahl, Frédérique Toudoire-Surlapierre, "Topographies boréales et esprits d'aventure", *Études Germaniques* (2021:1), 5–15, <https://doi.org/10.3917/eger.301.0005>.
  - 8 Anne-Estelle Leguy, "Les peintres nordiques et la 'lumière du Nord' au tournant du XXe siècle", *Études Germaniques* (2016:2), 269–281, <https://doi.org/10.3917/eger.282.0269>; Raphaëlle Jamet, "Asger Jorn et l'Institut Scandinave de Vandalisme Comparé. La création d'un boréalisme endogène", *Études Germaniques* (2016:2), 233–253, <https://doi.org/10.3917/eger.290.0233>.
  - 9 Karl Erland Gadelli, "L'usage du norrois dans la série télévisée *Vikings*", *Études Germaniques* (2018:2), 267–283, <https://doi.org/10.3917/eger.290.0267>.
  - 10 Guillaume Ducœur, "Le boréalisme dans la quête des origines des Indo-àrya (XIXe-XXe)", *Études Germaniques* (2016:2), 217–233, <https://doi.org/10.3917/eger.282.0217>.
  - 11 Jean-François Battail, "Fascination boréale – L'exemple de Carl von Linné", *Études Germaniques* (2018:2), 215–231, <https://doi.org/10.3917/eger.290.0215>; Jean-François Battail, "L'Appel du Grand Nord. Entre fascination exotique et curiosité scientifique", *Études Germaniques* (2016:2), 235–249, <https://doi.org/10.3917/eger.282.0235>.
  - 12 Maria Walecka-Garbalska, "Nord-Sud aller-retour. Le récit de voyage érudit au XIXe siècle entre orientalisme et boréalisme", *Études Germaniques* (2016:2), 201–215, <https://doi.org/10.3917/eger.282.0201>.
  - 13 Frédérique Toudoire-Surlapierre, "Dark Borealism", *Scandinavica* (publiceras under 2023); Frédérique Toudoire-Surlapierre, "Cold crimes : enquête polaire et boréalisme dans la littérature française contemporaine", *Revue nordique des études francophones* (2020 :1), 150–160, <https://doi.org/10.16993/rnef.43>.
  - 14 Virginie Adam, "Fantasy et boréalisme. Smaug, une étude de cas", *Études Germaniques* (2018:2), 255–265, <https://doi.org/10.3917/eger.290.0255>.
  - 15 Laurent Pagès, "Enquêtes d'aujourd'hui sur les explorations polaires d'autrefois: le récit d'une expédition en Arctique dans *Un monde sans rivage* d'Hélène Gaudy". *Études Germaniques* (2021:1), 117–133, <https://doi.org/10.3917/eger.301.0117>.
  - 16 Se Gaëlle Reneteaud, "L'Islande et la France. Construction d'un espace rêvé et fantasmé du Grand Nord dans la littérature française au XIXe siècle", *Études Germaniques* (2016:2), 251–267, <https://doi.org/10.3917/eger.282.0251> och jfr Álvaro Llosa Sanz, Sylvain Briens, "Un chevalier errant à la recherche du Nord. Le boréalisme dans *Don Quichotte*

- de Cervantes”, *Études Germaniques* (2021:1), 43–53, <https://doi.org/10.3917/eger.301.0043>;
- Guillaume Ducœur, ”Topographie boréale et topologie boréaliste chez Pierre-Daniel Huet (1630-1721)”, *Études Germaniques* (2021:1), 55–63, <https://doi.org/10.3917/eger.301.0055>.
- 17 Daniel Chartier, *Vad är föreställningarna om det nordliga? Etiska principer*, Arctic Arts Summit, Elin Svahn övers. (Montréal: Imaginaire Nord, 2018); *Problématiques de l’imaginaire du Nord en littérature, cinéma et arts visuels*, Daniel Chartier et al. red. (Montréal: PUQ, 2004); Daniel Chartier, ”Towards a grammar of the idea of North. Nordicity, winterity”, *Nordlit* 22 (2007), 35–47, <https://doi.org/10.7557/13.1498>; Daniel Chartier, ”La ’nordicité’ et l’ ’hivernité’ culturelles du Québec”, *Cap-aux-Diamants* (2011, 108), 4–7; Daniel Chartier, ”Du silence et des bruits: le Nord est silencieux”, *Les Cahiers de la Société québécoise de recherche en musique* 14 (2013:1), 25–34, <https://doi.org/10.7202/1016195ar>; *Le lieu du Nord. Vers une cartographie des lieux du Nord*, Daniel Chartier et al. red. (Montréal: PUQ, 2015).
- 18 En del av dessa idéer har tidigare utvecklats i förordet till volymen *De la nordicité au boréalisme*, Alessandra Ballotti, Frédérique Toudoire-Surlapierre, Claire Mckeown red. (Reims: EPURE, 2020).
- 19 ”procédé de fabrication littéraire d’un ’Nord’ vers lequel le voyage reste avant tout un voyage poétique, et dont l’aventure réside avant tout dans la langue”, Sylvain Briens, ”Boréalisme. Pour un atlas sensible du Nord”, *Études Germaniques* (2018:2), 157, <https://doi.org/10.3917/eger.290.0151>.
- 20 ”un processus d’écriture du ’Nord’, une poétique au sens étymologique, tel que le définit Aristote, comme le *poiein*, c’est-à-dire le *faire*”, Ibid.
- 21 ”illusion référentielle mise en œuvre par l’écriture”, Ibid.
- 22 Kjartan Fløgstad, Siri Hermansen, *Pyramiden. Portrett av ein forlaten utopi* (Oslo: Spartacus, 2007).
- 23 Christian Norberg-Schulz, *Genius loci. Towards a phenomenology of architecture* (New York: Rizzoli, 1980).
- 24 Kenneth White, *La Route bleue* (Marseille: Le mot et le reste, 2013), 16.
- 25 Se: ”La littérature fait de la politique en tant que littérature”, eller: ”Cette distribution et cette redistribution des espaces et du temps, des places et des identités, de la parole et du bruit, du visible et de l’invisible forment ce que j’appelle le partage du sensible”, Jacques Rancière, *Politique de la littérature* (Paris: Galilée, 2007), 11, 12.
- 26 ”La parole muette y devient la pure intensité des choses sans raison.” Rancière, *Politique de la littérature*, 35.
- 27 Se Sylvain Briens, Martin Kylhammar, *Poétocratie. Les écrivains à l’avant-garde du modèle suédois* (Paris: Les éditions d’Ithaque, 2016), 221.
- 28 Edward W. Said, *Orientalism* (London: Routledge & Kegan Paul, 1978).
- 29 ”way of analyzing the relationship between texts and the way in which groups of texts, types of texts, even textual genres, acquire mass, density, and referential power among themselves and thereafter in the culture at large”, Said, *Orientalism*, 28.
- 30 ”dans la situation privilégiée du pionnier, et non dans celle du dominant”, Briens, ”Boréalisme. Pour un atlas sensible du Nord”, 162; ”imposé une identité narrative relevant d’une aventure renouvelée et marquée par le sceau de la découverte”, Ibid.
- 31 I denna bemärkelse deltar borealismen i skrivandet av en världslitteraturhistoria. Se: specialnumret av *Compar(a)ison*, ”Les échelles de la littérature”, Jérôme David, Anne-Frédérique Schläpfer red. (2015).
- 32 Marcel Detienne, *Comparer l’incomparable* (Paris: Le Seuil, 2000), 9–39.
- 33 Michael Werner, Bénédicte Zimmermann, ”Penser l’histoire croisée: entre empirie et réflexivité”, *Annales* (2003:1), 7–36.

- 34 "une histoire dynamique qui définit des découpages où se brise la séquentialité des événements, des systèmes de hiérarchisation et des seuils épistémologiques dépassant les frontières disciplinaires", Briens, "Boréalisme. Pour un atlas sensible du Nord", 168.
- 35 Werner, Zimmermann, "Penser l'histoire croisée: entre empirie et réflexivité", 7–36.
- 36 Se Sylvain Briens, Martin Kylhammar, *Poétocratie. Les écrivains à l'avant-garde du modèle suédois* (Paris: Les éditions d'Ithaque, 2016).
- 37 Chartier, *Vad är föreställningarna om det nordliga?* 28.
- 38 "une quête physique, spirituelle et esthétique", Daniel Chartier, "Vers l'immensité du Grand Nord. Directions, parcours et déroutements dans les récits nordiques", i *Nomades, voyageurs, explorateurs, déambulateurs. Les modalités du parcours dans la littérature*, Rachel Bouvet, André Carpenter, Daniel Chartier red. (Paris: L'Harmattan, 2006), 133–134.
- 39 "acte de paysage", Charles Avocat, "Essai de mise au point d'une méthode d'étude des paysages", i *Lire le paysage, lire les paysages*, Charles Avocat red. (Paris: CIEREC, 1984), 14; "le point de rencontre entre deux réalités totalement différentes : d'un côté, une (ou plusieurs) image(s) sensorielle(s) correspondant à notre 'vision' du monde, c'est-à-dire filtrées par notre imaginaire, notre psychologie, nos expériences antérieures, notre esthétique, de l'autre une réalité physique, objective, tridimensionnelle", Ibid.
- 40 "Si la poésie fabrique un 'Nord' comme *topos* sur lequel s'appuie tout un réseau d'images et de représentations, le 'Nord' à son tour se fait métaphore qui transforme le phénomène naturel de l'aurore boréale en phénomène poétique et émotionnel", Briens, "Boréalisme. Pour un atlas sensible du Nord", 156.